

Оксана НЕСТЕРЧУК

МАЛОВЖИВАНІ СУФІКСИ ТА УНІФІКСИ У ВАРІАНТАХ ЖІНОЧИХ ВЛАСНИХ ІМЕН ЖИТЕЛІВ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

У статті проаналізовані маловживані суфікси та уніфікси у варіантах жіночих власних імен жителів Західного Полісся та порівняно із західнополіськими апелятивами.

Ключові слова: власні особові імена, варіанти, рідковживані суфікси та уніфікси, апелятиви.

Кожне власне ім'я людини пройшло довгий час розвитку і становлення, зазнаючи різних змін. У дохристиянські часи не існувало якихось канонів у виборі імен. З прийняттям християнства у кінці X століття церква надавала імена, поступово витісняючи язичницькі.

Сучасний іменник українців включає давньоєврейські, грецькі, латинські та слов'янські за походженням імена, сюди ж увійшли пізніше і деякі язичницькі, якщо їхніх носіїв було канонізовано. Повні офіційні імена рідко вживані в розмовній мові – переважають їхні варіанти, адаптовані до особливостей говірки, пор.: Гапка < Агафія, Палажка < Пелагія, Соня < Софія, Нюра < Ганна та інші. Варіанти імен найчастіше творять за допомогою суфіксації, як і загальні іменники, надаючи власному імені різних відтінків – то зменшено-пестливого, то збільшено-згрубілого.

Про маловживані суфікси та уніфікси в західнополіських варіантах чоловічих імен ми вже писали¹.

Отже, **темою нашого повідомлення** є аналіз маловживаних суфіксів у варіантах власних жіночих імен жителів Західного Полісся. Матеріал зібраний експедиційним методом, а також використано "Словник варіантів власних імен північно-західної України"².

Завдання нашого дослідження – виявити рідковживані суфікси та уніфікси серед варіантів жіночих імен, порівнявши їх з апелятивами. Оскільки варіанти імен утворені від іменників, то й порівнюватимемо їх із десубстантивами.

Рідковживані суфікси у варіантах жіночих імен

-ак-а: *Густим'ака* < Устина (Сильно Квр В), пор. апелятиви продуктивного типу: *брехун'ака, злод'ій'ака, стегн'ака* [1, с. 47];

-ан: *Гал'ан* < Галя (Гірники Рт В), *Вол'ан* < Воля < Оля (приставний [в]) (Хоцунь Лбш В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *каж'ан, курй'ан* 'курка-гермафродит', *буй'ан* 'бик-плідник' [1,

с. 50];

-ар-а: *Жен'ара* < Женя < Євгенія (Залісся Шц В), пор. апелятиви продуктивного типу: *живот'ара, нос'ара, спин'ара* [1, с. 60];

-атк-о: *Лес'ун'атко* < Лесюня < Леся (Гірники Рт В), *Тан'атко* (Дерно Квр В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *дит'атко, д'їуч'атко, сирот'атко* [1, с. 66];

-ах-а: *Луд'аха* (Сошично К-К), *Нат'аха* (Воегоща, Полиці К-К В, Холопичі Лк В, Гайове Квр В, Колки Мн В, Головне Лбм, Пугачівка Мл Р, Торговиця Мл Р, Семидуби Дбн Р), *Луб'аха* (Синове Ст В, Семидуби Дбн Р), пор. апелятиви непродуктивного типу: *горл'аха, їазик'аха, лим'аха* 'нерішуча людина' [1, с. 68];

-ац'-а: *Пол'аца* < Поля < Палашка < Пелагія (Тристеня Рж В);

-б-а: *Вал'ба* (Красноволя Мн В, Липно Квр В), *Луд'ба* (Чорниж Мн В), *Над'ба* (Красноволя Мн В), *Оксан'ба* (Комарово Мн В), *Св'етба* (Красноволя Мн В), *Тан'ба* (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *друж'ба* 'головний розпорядник на весіллі', *кул'ба* 'ціпок' [1, с. 74];

-д-а: *Фенда* < Феня < Феонія (Сильно Квр В), *Йаринда* < Ярина (Раків Ліс¹

К-К В), пор. апелятиви, де суфікс відносимо до уніфіксів: *дуринда* 'дурень' [1, с. 76];

-ел'-а: *Ганзел'а, Марусел'а, Йаринзел'а* < Яринзя < Ярина (Липно Квр В), пор. апелятиви, де суфікс успадковано з праслов'янської мови: *кудел'а* 'прядиво на гребені' [1, с. 79];

-ел'к-а: *Ганел'ка* (Береськ Рж В);

-ен'-а: *Галчен'а* < Галка (Бихів Лбш);

-ер-а: *Гап'ера* < Гапа < Агафія (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *баб'ера* 'огрядна стара баба', *д'ід'ера* 'дідуган' [1, с. 89];

-ет-а: *Христ'ета* < Христя (Сильно Квр В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *сум'ета, короб'ета* [1, с. 89];

-етк-а: *Гал'етка, Ган'етка* (Тур Рт В);

-етк-о: *Оксан'етко* (Хоцунь Лбш В);

-ех-а: *Тан'ух'еха* < Танюха (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *лим'еха* 'неповоротка людина', *торб'еха* 'велика сумка', *куп'еха* 'велика купа чого-небудь' [1, с. 90];

-ец-а: *Гап'еца, Луб'еца, Наташ'еца, Н'інеца* (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *баб'еца* 'товста баба', *голов'еца* 'велика голова' *хат'еца* [1, с. 93];

-еч-а: *Вул'г'еца* < Вольга < Ольга (Воегоща К-К В), *Текл'еца* <

Текля (Городище Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *дигеурéча* ‘дівтора’, *гайманéча* ‘купа мурах’ [1, с. 93];

-ж-а: *Марінжа* < Марина (Гірники Рт В);

-з'-а: *В'єрз'а* (Красноволя Мн В), *Ганз'а* (Костюхнівка Мн В, Холопичі Лк В, Хоцунь Лбш В, Головне Лбм В), *Гол'з'а* (Холопичі Лк В, Лобачівка Гр В, Торчин Лц В);

-дж-а: *Н'інджа* (Красноволя Мн В);

-ис'-а: *Іріс'а* (Прилуцьке Квр В, Вільхівка Гр В, Острівці Вл Р);

-ис'к-а: *Іріска* (Завітне Квр В, Годомичі Мн В, Бережці Лбм В, Пугачівка Мл Р, Дубровиця Ср Р), *Оленіс'ка* (Охлопів Гр В), *Св'ітланіс'ка* (Гірники Рт В), *Тан'ушис'ка* (Заріччя Квл В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *л'удіс'ка*, *д'ітіск*, *грабіска* ‘держак граблів’ [1, с. 117];

-их-а: *Галі'єха* (Воєгоща К-К В, Торговиця Мл Р), *Настасі'єха* (Гірники Рт В), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *голови'єха* ‘голова колгоспу’, *сторожі'єха*, *купчі'єха*, *старості'єха* [1, с. 124];

-иц'-а: *Йаріни'єца* < Ярина (Підцир'я К-К В), пор. апелятиви продуктивного типу: *лосі'єца*, *лоши'єца*, *олени'єца*, *видмиді'єца*, *королі'єца* [1, с. 126];

-ичк-а: *Ган'ічка* (Дерно Квр В, Холопичі Лк В), *Мару'єчка* (Перв'ятичі Ск Л), *Насті'єчка* (Торчин Лц В, Угриничі і Проходи Лбш В), *Оличка* (Тристен'є Рж В), *Йаводи'єчка* < Явдоха < Євдокія (Троянівка Мн В), пор. апелятиви продуктивного типу: *пшені'єчка*, *траві'єчка* [1, с. 131];

-иш: *Наст'єниш* (Затурці Лк В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *тилі'єш* ‘тупий бік леза ножа’, *латі'єш* ‘старий одяг’ [1, с. 132];

-ишк-а: *Марті'єшка* < Марта (Липно Квр), пор. апелятиви високопродуктивного типу назв дочок, утворені від прізвиськ матерів: *Бал'єнишка*, *Бобичі'єшка*, *Зайчі'єшка* [1, с. 133];

-ір-а: *Ксен'іра* < Ксеня < Оксана (Красноволя Мн);

-ін'к-а: *Райі'єнка* (Охлопів Гр);

-іс'к-а: *Ган'іска* < Ганя (Головне Лбм, Нова Лішня Ів), *Райі'єска* (Охлопів Гр);

-іс'к-о: *Гал'іс'ко* (Липно Квр, Холопичі Лк), *Ксєн'іс'ко* (Липно Квр), *Ол'іс'ко*, *Пол'іс'ко*, *Йул'іс'ко* (Острівці Вл Р), *Марйі'єска* (Заріччя Квл);

-іц-а: *Ман'іца* < Маня < Марія (Забужжя Лбш), *Оксан'іца*, *Йул'іца* (Гірники Рт), пор. апелятиви, де суфікс відносимо до уніфіксів: *баб'іца* ‘баба’ [1, с. 149];

-іч-а: *Кат'іча* (Красноволя Мн), *Натал'іча* (Острівці Вл Р);

-ічк-а: *Мар'ійі'єчка* (Нова Руда Мн);

-іш-а: *Жен'іша* < Женя (Дубровиця Ср Р), *Ір'іша* (Звиняче Гр,

Гірники Рт);

-н-а: *В'єрна* (Дерно Квр), *Зон'а* < Зоя (Липно Квр), пор. апелятиви непродуктивного типу: *д'една* 'дядькова дружина', *зубна* 'великі зуби' [1, с. 165];

-овк-а: *Над'овка* (Красноволя Мн), пор. апелятиви непродуктивного типу: *золівка* 'чоловіча сестра', *спасовка* [1, с. 189];

-ок-а: *Гал'ока* (Забужжя Лбм);

-он-а: *Вал'она* (Хоцунь Лбш), *Над'она* (Дерно Квр, Пугачівка Мл Р), *Наст'она* (Нова Руда Мн, Бережці Лбм, Угриничі Лбш, Пугачівка Мл Р, Дубровиця Ср Р);

-он'-а: *Вал'он'а* (Тростянець Квр, Хоцунь Лбш), *Гал'он'а* (Тростянець Квр), *Кат'он'а* (Угриничі Лбш);

-онд-а: *Парас'онда* < Парася < Парасковія (Липно Квр);

-ондр-а: *Кс'ондра* < Ксеня (Гірники Рт);

-оп-а: *Вал'она* (Машів Лбм), *Гал'она* (Холопичі Лк, Тур Рт), *Ганзил'она* < Ганзоля < Ганзя (Липно Квр), *Оксан'она*, *Тан'она* (Колки Мн);

-ор: *Л'енор* < Лена (Холопичі Лк), пор. апелятиви непродуктивного типу: *танц'ор* 'держак граблів', *саж'ор* 'сажотрус', *дул'ор* 'два прицільні постріли з двостволки' [1, с. 196];

-орн-а: *Гал'орна* (Заріччя Квл);

-ос'-а: *Ган'ос'а* (Забужжя Лбм), *Луд'ос'а* (Звиняче Гр), *Март'ос'а* (Мельники-Мостище К-К), *Мотр'ос'а* < Мотря < Мотрона (Ощів Гр), пор. апелятиви непродуктивного типу: *госп'ос'а* 'господиня' [1, с. 197];

-осн-а: *Гал'осна* < Галя (Красноволя Мн);

-отр-а: *Сан'отра* < Саня < Олександра (Тур Рт);

-ох-а: *Мар'оха* < Мар'я < Марія (Бихів Лбш);

-оц-а: *Гал'оца* (Забужжя, Столинські Смоляри Лбм), *Тан'оца* (Тур Рт);

-ош-а: *Л'ід'оша*, *Рай'оша*, *Тан'оша* (Липно Квр), *Св'іт'оша* (Тур Рт), пор. апелятив, де суфікс відносимо до уніфіксів: *с'в'ат'оша*, який уживається й в інших діалектах [1, с. 202];

-ошк-а: *Мар'іошка* < Мар'я < Марія (Липно Квр);

-ошт-а: *В'ір'ошта* (Тур Рт), *Луд'ошта* (Гішин Квл);

-с'-а: *Зос'а* < Зоя (Чаруків Лц, Липно Квр, Гораймівка і Костюхнівка Мн, Затурці і Привітне Лк, Устилуг В-В);

-унд-а: *Парас'унда* < Парася < Парасковія (Липно Квр);

-ур-а: *Зон'ура* < Зоня < Софія (Хоцунь Лбш), *Над'ура* (Столинські Смоляри Лбм), *Сан'ура* < Саня < Олександра (Тур Рт), пор. апелятиви продуктивного типу: *д'ід'ура*, *н'імч'ура*, *нос'ура*, *хвост'ура*, *вовч'ура* [1, с. 217];

-ух-а: Вал'уха (Полонка Лц, Городище Квр), Мар'уха < Мар'я < Марія (Пересіка Тр), Над'уха, Ол'уха (Кустичі Тр), пор. апелятиви продуктивного типу: *систру́ха, молоду́ха, брату́ха, маму́ха, памту́ха* [1, с. 117];

-ухн-а: В'єрухна, Гал'ухна, Мар'ухна, Над'ухна, Св'єтухна (Підкормілля Лбш), пор. апелятиви продуктивного типу назв осіб жіночої та чоловічої статі: *мату́хна, брату́хна, сестру́хна, свекру́хна* [1, с. 223];

-ч-а: Тán'ча (Машів Лбм), пор. апелятиви непродуктивного типу: *дитинча́, циганча́, воробча́* [1, с. 230];

-ш-а: Грiтшa < Грипа < Агрипина (Сильно Квр), І%оршa < Іра (Машів Лбм), пор. апелятиви непродуктивного типу: *клéвшa* 'той, що має клишаві ноги', *кул'шa (зневажливе)* 'нога' [1, с. 235];

-шк-а: Зóшка < Зоя < Софія (Липно Квр, Бужани Ів).

Таким чином, серед західнополіських варіантів жіночих імен використано 13 малопродуктивних суфіксів (-ах-а, -б-а, -ел'-а, -ец-а, -ис'-к-а, -ич-к-а, іс'-к-о, -он-а, -оп-а, -ос'-а, ош-а, -ух-а, ух-н-а, що виявлені в чотирьох-п'ятьох варіантах). До непродуктивних віднесено 16 суфіксів (-ан, -ат-к-о, -д-а, -ет-к-а, -еч-а, -з'-а, -их-а, -іц-а, -іш-а, -н-а, -он'-а, -оц-а, -ошт-а, -с'-а, -ур-а, -ш-а), усі інші словотворчі форманти – уніфікси. Усе це свідчить про певну вільність у творенні варіантів імен.

33 суфікси вжито у варіантах жіночих імен та апелятивах (-ак-а, -атк-о, -еч-а, -ис'к-а, -ичк-а, -н-а, -овк-а, -ор, -ос'-а, -ош-а та інші), а 34 використано лише для творення варіантів імен (-ац'-а, -ен'-а, -етк-о, -ж-а, -з'-а, -ір-а, -ін'к-а, -ок-а, -с'-а та ін.). Отже, можна стверджувати, що при спільній словотвірній тенденції серед західнополіських дериватив існують і досить суттєві відмінності між апелятивами та онімами, зокрема варіантами власних імен, за допомогою яких мовець міг висловити своє ставлення до конкретної особи – пестливе чи згрубіле, а також індивідуалізувати її, тоді як серед апелятивів індивідуалізація здебільшого відсутня.

Умовні скорочення назв районів та областей	К-К Камінь-Каширський район
В Волинська область	Квл Ковельський район
Л Львівська область	Квр Ківерцівський район
Р Рівненська область	Лбм Любомльський район
В-В Володимир-	Лбш Любешівський район
Волинський	Лк Локачинський район
Вл Володимирецький	Лц Луцький район
район	Мл Млинівський район
Гр Горохівський район	Мн Маневицький район
Дбн Дубнівський район	Рж Рожищанський район
Ів Іваничівський район	Рт Ратнівський район

Ск Сокальський район
Ст Старовижівський
район

Ср Сарненський район
Тр Турійський район
Шц Шацький район

Література

1. Аркушин Г. Іменний словотвір західнополіського говору: Монографія. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 764 с.

2. Нестерчук О.Г. Маловживані суфікси та уніфікси у варіантах власних імен жителів Західного Полісся // Волинь філологічна : текст і контекст / Західнополіські говірки в просторі та часі: зб. наук. пр. / [упор. Г.Л. Аркушин]. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – С. 291-297.

3. Словник варіантів власних імен північно-західної України А-Я. / Упорядник Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 372 с.

О.Г. Нестерчук

Редкоупотребляемые суффиксы и унификсы в вариантах собственных женских имен жителей Западного Полесья

В статье проанализированные редкоупотребляемые суффиксы и унификсы вариантах женских собственных имен жителей Западного Полесья и осуществлено их сравнение из западнополесскими апелляциями.

Ключевые слова: *собственные имена, варианты, редкоупотребительные суффиксы и унификсы, апелляциями.*

О. Nesterchuk

Rare suffixes and unifixes in female proper names' variants of Western Polissia's dwellers.

The article is focused upon rare suffixes and unifixes of female proper names' peculiar to Western Polissia. They are also compared with appellations of Western Polissia.

Key words: *proper names, variants, rare suffixes and unifixes, appellations.*